

МАКТАБГАЧА ЁШДАГИ АВЛОДНИ ТАРБИЯСИ ДОЛЗАБР МАСАЛА

Жўраева Махфират Ҳикматуллаевна

Жиззах шаҳар 29-мактабгача таълим ташкилоти психологи

*Тарбия биз учун ё ҳаёт – ё мамот, ё нажот,
ё ҳалокат, ё саодат, ё фалокат масаласидир*

А. Авлоний

Ҳозирги даврда кечаётган глобаллашув жараёни инсоннинг, айниқса ёш авлоднинг тарбиясига таъсир қилмасдан қолмайди албатта. Техника тараққиёти натижасида атроф-муҳитга, кундалик ҳаётга муносабатлар ҳам ўзгариб бораётгани табиий жараёндир. Баъзан янгиликлар кетидан ўзлаштириб улгурмасдан қолинмоқда. Шундай бир даврда инсоният тарбияга муҳтожлиги янада ошиб бораётганлиги сезилмоқда. Инсоният ҳамма замонларда ҳам ўз келажаги учун қайғуриб келган. Зеро, фарзандининг тарбияси, ёш авлод тарбияси ҳамма замонларда ҳам инсонларнинг, олиму-фузоларнинг диққат марказида бўлган. Шу боис, асрлар давомида инсоният тарбиянинг бир неча усул ва воситаларини ўйлаб чиққан.

Мактабгача ёшдаги боланинг онгига сингдирилган билим ва маънавий кадрятлар унинг келгусидаги ҳаётини белгилаб бериши сабабли ўзаро ва оиладаги муносабатлар, яқин кишиларга ғамхўрлик қилиш, болалар тарбиясида миллий тарбия усуллари ва замонавий педагогларнинг илғор ютуқларидан самарали фойдаланиш, уйғун ривожланган бола шахсини шакллантиришда муҳим аҳамиятга эга. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев таъкидлаганидек, “Инсоният яратган бебаҳо маданият дурдоналари энг аввало ҳар қайси миллатнинг фольклор санъатида мужассам топгани ҳаммамизга яхши маълум. ... Фольклор санъати, таъбир жоиз бўлса, бу – инсониятнинг болалик кўшиғидир». Мактабгача ёшдаги болаларни ватанпарвар, инсонпарвар, меҳнатсевар, маънан етук, ахлоқан юксак инсонлар бўлиб вояга етиши кўп жиҳатдан оилада ва мактабгача таълим ташкилотида уларга берилган мана шу болалик кўшиғи бўлган фольклор асарларидан таълимтарбия тизимида самарали фойдаланишга боғлиқдир. Бу Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш бўйича кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” 2019 йил 3 майдаги ПҚ-4307-сон қарори ижросини таъминлаш, шунингдек, ёшларни мустақил ҳаётга дунёқараши кенг, фаол фуқаролар этиб тарбиялаш мақсадида қабул қилинган “Узлуксиз маънавий тарбия концепцияси” да ҳам ўз аксини топган.

Фарзандни тарбиялаш усуллари воситалари биринчидан, жуда қадимдан ҳар бир оилада авлоддан-авлодга у ёки бу кўринишда ўтиб келган бўлса, иккинчи томондан, буюк аجدодларимизнинг ўз даври, замонасидаги тарбиявий муҳитининг акс эттирган жуда кўплаб асарлари бизгача етиб

келган. Ўша даврдаги тарбияга оид қўйилган талаблар ҳозирги кунда ҳам ўзининг ҳаётийлигини йўқотмаган. Шу ўринда тарбиянинг, тарбиялашнинг чеки, чегараси борми? деган савол юзага келиши мумкин. Йўқ албатта. Чунки кишилиқ жамияти ривожлана бориб, ҳар бир даврда ўз аъзоларига нисбатан янги-янги талаблар қўйиб бораверади. Хўш тарбия сўзининг луғавий маъноси нима? Ўзбек тилининг изоҳли луғатида “тарбия – ривожлантириш, парвариш қилиш, ўстириш, ўргатиш, илм бериш. 1) Таълим, одоб-ахлоқ ва шу қабиларни сингдириб, ўргатиб, инсонни вояга етказиш, улғайтириш, ўстириш. 2) Инсонда иш хунар, одоб-ахлоқ ва шу қабиларни шакллантириш, ривожлантиришга, унинг жамиятда яшаши учун керак бўлган хислатларга эга бўлишини таъминлашга қаратилган иш-амаллар мавжуд ва шу йўл билан сингдирилган одоб-ахлоқ, хислат, фазилат” деган маъноларни англатади дейилган. Демак, тарбия ҳақида сўз кетар экан, энг аввало инсонга маълум мақсадларни кўзда тутган ҳолда, унинг ёшидан қатъий назар, маълум бир сифатларни хислатларни юзага келтириш учун бевосита қилинадиган усуллар, таъсир доирасидир. Тарбия жараёни бевосита ва билвосита амалга оширилиши мумкин. Бевосита тарбия ҳақида гап кетар экан, инсоннинг бу жараёни амалга ошириш учун қиладиган тўхтовсиз ҳаракати кўз олдимизда намоён бўлади.

Билвосита таъсир этиш жараёни эса инсонни ўраб турган муҳитдами, оиладами, ўқув юртидами, меҳнат жамоаларидами яратилган шарт-шароитлар, ўзаро муносабатлар бошқаларга ибрат бўладиган яхши амаллар, ўзаро ҳурмат урф-одатлар ва анъаналарнинг сақланиши ва эъзозланиши ва ҳоказо қабилар қиради. Билвосита тарбияда инсон атроф муҳитдан ўзига тегишли хулоса чиқариши, бошқача айтганда, онгли тарздаги фаолиятига асос яратишдир.

Тарбиянинг янада самаралироқ бўлиши учун бевосита ва билвосита тарбиялаш жараёни бир-бирига ҳамоҳанг бўлиши керак. Агар тарбияланувчи бевосита бўлаётган тарбиявий жараёнда олаётган ахборот ҳаётда ўз тасдиғини топмаса, бундай тарбиявий жараёндан тўлақонли тўлиқ мақсадга эришилади, деб бўлмайди. Тарбия жараёни ижобий ва салбий бўлиши мумкин. Ижобий жараёнда тарбиячи тарбияланувчига умуминсоний қадриятларга, анъана ва урф-одатларга мос ҳолда ўз тушунчасини, тажрибасини эътиқодини, керак бўлса, эҳтиросини ўргатиши, сингдириши тушунилади. Ижобий тарбиянинг мақсади инсонга ахлоқий софлик, маънавий баркамоллик, жисмоний етукликни сингдиришдир. Салбий тарбия-айрим қимсаларнинг ғаразли мақсадларини кўзлаган ҳолда тарбияланувчига таъсир ўтказишдир. Тарбия ёрдамида инсоннинг келажаги ҳал этилади. Шунингдек, тарбия ўз навбатида маънавий тарбия ва жисмоний тарбиядан ташкил топади. Маънавий тарбиялаш омиллари ранг-баранг, яъни тўлақонли маънавий жараёнларни тарбияланувчига сингдириб боришдир. Жисмоний тарбия эса инсонни соғлом, бақувват қилиб етиштиради. Демак, инсон ҳар иккала тарбия туфайли қимликка, етукликка қараб ўзгармоғи керак.

